

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2025.25.3.105-112>

Formative Assessment in Primary Education

Formatívne hodnotenie v primárnom vzdelávaní

Diana Borbélyová, Alexandra Nagyová

Abstract

The requirements of national education policy, in the context of current curriculum changes in education, call for the use of effective assessment to support the development of each pupil and to enhance their learning. In the educational process of primary education, formative assessment is one of the ways in which these objectives can be met. The present paper deals with formative assessment and the identification of forms and techniques of formative assessment that can be used in the educational process of primary education.

Keywords: Formative assessment. Forms and techniques of formative assessment. Primary education.

Úvod

Hodnotenie predstavuje kľúčový nástroj, pomocou ktorého môže učiteľ podnecovať rozvoj osobnosti žiaka, jeho motiváciu, zdravé sebadovedomie a schopnosť učenia sa. Je nevyhnutnou súčasťou edukačného procesu, pričom je zrejmé, že hodnotenie nie je možné chápať len ako klasifikáciu a má viac funkcií než len podať informáciu o tom, ako si žiak osvojil vedomosti, zručnosti a kompetencie. Hodnotenie má pomôcť žiakovi napredovať na ceste učenia sa a modifikovať prácu učiteľa tak, aby bola pre žiaka čo najefektívnejšia a smerovala k hodnoteniu, ktoré overuje rozvoj kritického myslenia, aplikáciu vedomostí a rozvoj kompetencií (Jančová et al., 2024).

Napriek uvedenému, v slovenských školách doposiaľ prevláda sumatívne hodnotenie výsledkov procesu učenia sa žiaka, teda známkovanie, klasifikovanie. Nakoľko sa sumatívne hodnotenie uskutočňuje spravidla na konci určitej etapy, poskytuje žiakom spätnú väzbu iba o tom, aké sú ich výsledky v porovnaní s inými žiakmi. Obmedzuje tým poznávanie aktuálnej vývinovej úrovne žiaka a identifikáciu konkrétnych nedostatkov. Preferencia sumatívneho hodnotenia vo vyučovacom procese v slovenskom školstve, môže plynúť aj z nedostatočnej informovanosti učiteľov o formatívnom hodnotení, jeho funkciách a technikách, čo dokázali aj výsledky nášho, zatiaľ nepublikovaného, výskumu. Často sa stretávame s učiteľmi, ktorých nazeranie na formatívne

hodnotenie je nepresné, čo môže byť jednou v príčin, prečo ho učitelia v edukačnom procese v konečnom dôsledku neuplatňujú, a to napriek tomu, že v súčasnosti existuje mnoho publikácií venovaných tejto problematike. Aj výsledky výskumu Orosovej et al. (2019) dokazujú preferenciu sumatívneho hodnotenia, s čím súhlasia aj závery Správy OECD o evalválcii a hodnotení vo vzdelávaní: Slovenská republika 2014 (Shewbridge et al., 2014) a správy TALIS OECD 2018 v oblasti využitia hodnotenia na podporu zručností pre 21. storočie (Rychnavská, Pappová, 2019).

Je preto nevyhnutné, aby náš vzdelávací systém prinášal koncepčné zmeny hodnotenia v súlade so svetovými trendami zameranými na komplexné hodnotenie žiaka, na zapojenie žiaka do procesu hodnotenia a zrovnoprávnenia klasifikácie a slovného hodnotenia (Hipkins, Cameron, 2018). Preto sa v poslednej dobe do popredia dostáva práve koncepcia formatívneho hodnotenia.

Formatívne hodnotenie

Pôvodca pojmu formatívneho hodnotenia B. S. Bloom ho definuje ako spätnú väzbu, spojenú s možnosťou korekcie vyučovacieho a učebného procesu (Bloom et al., 1971). Prostredníctvom spätnej väzby je možné zistiť, ako sa žiaci učia, diagnostikovať nedostatky, chyby, ťažkosti a ich príčiny v učení sa s cieľom ich odstránenia a zefektívnenia učebnej činnosti žiaka (Petlák, 2014). Fischer (2011) označuje formatívne hodnotenie ako spôsob, ktorý poskytuje žiakovi informácie o možnostiach, ako sa zlepšiť a formuje aj jeho osobnostný vývoj. Prednosťou formatívneho hodnotenia je, že sa nezameriava len na dosiahnutie cieľa, ale využíva tiež sebareguláciu v učení a individualizovaný prístup, napomáhajúci identifikácii potrieb žiaka, jeho problémov s učením a následne týmto potrebám prispôbiť edukačný proces (OECD, 2005). Predstavuje plánovaný a trvalý proces, do ktorého sa zapájajú aj učitelia, aj učiáci sa (Popham, 2008) a je považované za hodnotenie pre učenie, a nie hodnotenie učenia. Starý, Laufková a kol. (2016) uvádzajú, že pri formatívnom hodnotení ide o každé hodnotenie, ktoré prináša užitočnú informáciu o aktuálnom stave vedomostí a zručností žiaka.

Formatívne hodnotenie prispieva k zlepšeniu výkonov žiakov a celkovej kvalite vzdelávania (Allal, Lopez, 2005; Hattie, Timperley, 2007; Fluckiger, Vigil, Pasco, Danielson, 2010; Flórez, Sammons, 2013). Známe sú aj výsledky výskumov, ktoré potvrdzujú, že pravidelné využívanie techník formatívneho hodnotenia v triede výrazne prispieva k zlepšeniu výsledkov žiakov a vplýva na zvyšovanie kvality a rýchlosti učenia sa (Flórez, Sammons, 2013; Wiliam, 2011). Starý a Laufková (2016) opisuje, že formatívne hodnotenie je založené na činnostiach, pomocou ktorých sa získavajú informácie o tom, kde sa žiak v procese učenia nachádza, kam sa potrebuje dostať a ako sa tam čo najefektívnejšie dostane. To značí, že formatívne hodnotenie sa nezameriava len na to „čo“ a „s akým“ výsledkom sa žiaci učia, ale aj „ako“ sa učia

(Shewbridge et al., 2014). Pričom ako uvádzajú Flórez a Sammons (2013) alebo tiež Bennet (2011) uplatňovanie formatívneho hodnotenia je zvlášť účinné u žiakov primárneho stupňa vzdelávania, nakoľko bol zaznamenaný pozitívny vplyv formatívneho hodnotenia na výsledky v sumatívnych testoch.

Formatívne hodnotenia v edukačnej praxi primárneho vzdelávania

V súvislosti s poznatkom, že slovenskí učitelia uprednostňujú skôr sumatívne ako formatívne hodnotenie, nastáva vo výchovno-vzdelávacom systéme primárneho vzdelávania Slovenskej republiky určitý progres už aj na úrovni školskej politiky. V rámci aktuálnej školskej reformy nastáva posun od tradičného nazerania na hodnotenie osvojených informácií k hodnoteniu, ktoré overuje rozvoj kritického myslenia, aplikáciu vedomostí a rozvoj kompetencií. V rámci školskej reformy, ktorej kľúčovým legislatívnym dokumentom je Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie (2023), sa postupne dostáva do popredia formatívne hodnotenie, vrátane rovesníckeho hodnotenia a sebahodnotenia, s využitím rôznych techník, ktoré žiakom poskytujú príležitosť hodnotiť svoj vlastný pokrok. Tieto metódy umožňujú žiakom sledovať a vyhodnocovať vlastné výkony a učebné procesy, porovnávať ich s predchádzajúcim dosiahnutým výsledkom, čo podporuje osobný rast a nezávislé učenie sa. Zvláštny dôraz sa kladie na rozvoj schopnosti žiakov samostatne reflektovať na svoje učenie sa a myšlienkové procesy, čo podporuje ich metakognitívne schopnosti a prispieva k ich osobnému a akademickému rastu (Jančová et al., 2024). Formatívne hodnotenie zároveň rešpektuje individualitu žiaka, pričom podporuje princíp spravodlivého vzdelávania, ktoré všetkým žiakom poskytuje šancu, aby v rámci svojich možností dosiahol maximálny rozvoj (OECD, 2005). Pitkänen (2022) ďalej vyzdvihuje, že takéto formatívne hodnotenie má na primárnom stupni vzdelávania svoje významné postavenie, pretože umožňuje priebežnú každodennú spätnú väzbu, diskusiu a podporu zo strany učiteľa, ale aj žiakov hodnotiacich samých seba a svojich rovesníkov.

Formy formatívneho hodnotenia

V súčasnej edukačnej praxi by mali učitelia využívať rôzne hodnotiace prístupy, ktoré by mali zahŕňať rozmanité formy a techniky formatívneho hodnotenia, ktoré umožnia komplexné posúdenie výkonov žiaka (Jančová et al., 2024). Formatívne hodnotenie má tri základné formy – sebahodnotenie, rovesnícke hodnotenie a hodnotenie učiteľom (Starý, Laufková et al., 2016).

Sebahodnotenie predstavuje samostatnú hodnotiacu činnosť žiaka, pri ktorej preberá zodpovednosť za seba, vlastné učenie sa, hodnotí ho podľa seba a vyhľadáva spätnú väzbu na účely reflexie vlastnej činnosti, nielen podľa štandardov kurikula, kritérií hodnotenia inými osobami, ale aj vlastných

kritérií. Malo by byť každodennou súčasťou učenia sa žiaka v škole (Pitkänen, 2022). Zmyslom sebahodnotenia je naučiť žiakov, aby vedeli hodnotiť vlastné učebné výkony, posúdiť vlastné sily a schopnosti. Môže byť implicitné – keď žiak hodnotí sám seba podvedome a explicitné – keď žiak rozpráva o svojom učení sa (Labašová, Porubčanová, 2012).

Rovesnícke hodnotenie spočíva v hodnotení žiaka iným žiakom, pričom žiak ochotnejšie sleduje a posudzuje prácu iných ako svoju vlastnú a zároveň lepšie pochopí jej ciele a kritériá kvality (Čtvrtníčková, Procházková, 2020). Ako uvádza Wiliam a Leahy (2018) rovesnícke hodnotenie je efektívnym spôsobom získania spätnej väzby, nakoľko žiaci sú si vzájomne bližší osobnostnou vyspelosťou a skúsenosťami, a preto si viac môžu dôverovať. Rovesnícky vzťah je nimi vnímaný ako bezpečný a rovnocenný, čo môže zvyšovať ich motiváciu pomáhať si pri učení a diskutovať o procese učenia sa aj o naučených a preukázaných vedomostiach a zručnostiach.

Formatívne hodnotenie žiaka učiteľom má význam pre oboch aktérov vyučovacieho procesu. Pomocou učiteľovho hodnotenia, žiak zisťuje, ako vo vzdelávaní prosperuje a napreduje, učiteľ na druhej strane reflektuje kvalitu svojej práce a úroveň svojich profesijných spôsobilostí (Čapek, 2015). Hodnotenie žiaka učiteľom, by malo stavať na piatich na seba nadväzujúcich činnostiach (Cizek, 2010) – pozorovanie (sledujú sa čiastkové ciele), analýza (mikroanalýzou sa overuje dosiahnutie cieľov), reformulácie (reformuluje sa učivo), opakovanie (poskytuje priestor na opakovanie), nový postup (smeruje sa k dosiahnutiu hlavných cieľov).

Ako môžeme vidieť, základným pilierom všetkých foriem formatívneho hodnotenia je poskytnutie spätnej väzby, a to či už od učiteľa, rovesníka alebo od samotného žiaka. Uplatňovaním spätnej väzby v edukačnom procese primárneho vzdelávania dochádza k pozitívnemu ovplyvňovaniu rozvoja sociálnych vzťahov, k ovplyvňovaniu kvality spôsobilostí žiakov, k aktivizácii vnútornej potreby žiaka zdokonaľovať sa a k stimulácii žiaka odstraňovať svoje nedostatky (Weissová – Bistáková, 2006).

Techniky formatívneho hodnotenia

Jednotlivé formy formatívneho hodnotenia môže do edukačného procesu primárneho vzdelávania integrovať pomocou viacerých techník:

- dve hviezdičky jedno pranie, pri ktorej žiak hodnotí činnosť uvedením dvoch pozitívnych atribútov činnosti (hviezdičky) a vyjadrením jedného prania, ktoré predstavuje návrh na zlepšenie;
- bodka na konci riadka, ktorá zakladá na práci s chybou, kedy žiak alebo učiteľ uvedie bodku na konci riadka, ktorý obsahuje chybu, o ktorej následne diskutujú;
- semafor, pri ktorej žiak pomocou troch farieb hodnotí, ako porozumel učivu (červená – vôbec nerozumiem; žltá – rozumiem, ale...; zelená – rozumiem);

- rovesnícke hodnotenie domácich úloh/projektov, kedy skupina žiakov hodnotí činnosť a výsledky inej skupiny žiakov;
- predikčná karta, ktorej cieľom je, aby žiaci vytvárali predpoklady, v rámci ktorých predpovedajú pravdivosť výrokov zo zatiaľ pre nich neznámeho učiva, následne po prebratí učiva si kartu opätovne čítajú a zhodnotia svoje predpovede (Jančová et al., 2024);
- sebahodnotiace listy, prostredníctvom ktorých žiak formuluje záznamy o cieľoch, priebežnej práci a dosiahnutých výsledkoch, pričom sebahodnotiace listy môžu byť tvorené otázkami, navádzajúcimi otázkami, obsahujúce kritériá hodnotenia alebo nedokončenými vetami;
- sebahodnotiace karty, kedy žiak opisuje svoj pokrok vyjadrením hodnotenia v danej kategórii, či dokáže určitú úlohu vykonať samostatne, s malou pomocou učiteľa, s veľkou pomocou učiteľa;
- lístok pri odchode zakladá na odovzdaní žiakom vyplneného hodnotiaceho lístku, ktorý obsahuje údaje o troch poznatkoch alebo zručnostiach, ktoré sa žiak v daný deň naučil, o dvoch informáciách alebo aktivitách, ktoré ho zaujali a jednu otázku, ktorú stále považuje za nezodpovedanú;
- pojmové mapy, pomocou ktorých dokáže žiak vyjadriť porozumenie pojmov, javov, činností a väzieb medzi nimi v danej téme;
- portfólio predstavuje súbor prác žiaka zozbieraných za určité časové obdobie, ktoré slúži ako pomôcka na sledovanie, dokumentáciu a hodnotenie procesu učenia sa v komplexnej povahe (Orosová et al., 2019),
- symboly, pomocou ktorých žiak odpovedá na otázky učiteľa súvisiace s učivom, resp. hodnotí mieru svojho porozumenia učivu. Symboly môžu mať rôzne podoby, napr. palec/ruka hore, v rovine, dole, smajlíky, obrázky;
- zdôvodnenie vyžaduje od žiaka vyjadrenie dôvodu hodnotenia svojej práce;
- modelovanie sa zakladá na činnosti učiteľa, ktorá spočíva v poskytnutí spätnej väzby, pri ktorej komentuje postupy žiaka, následne túto úlohu preberá žiak a skupina žiakov;
- hodnotiaci komunikatívny kruh predstavuje činnosť, kedy žiaci v kruhu hodnotia svoju prácu, pričom odpovedajú na otázky učiteľa alebo spolužiakov;
- feedback sandwich sa zakladá na hodnotení, ktoré pozostáva z jedného negatívneho komentára medzi dvoma pozitívnymi (Čtvrtníčková, Procházková, 2020);
- K-W-L (Viem – Chcem vedieť – Naučila som sa) umožňuje žiakovi vyjadriť a identifikovať, čo o danej téme vie, čo sa chce naučiť, a po prebratí učiva uvažovať o tom, čo sa o nej naučil (Keeley, Tobey 2011).

Ako môžeme vidieť, odborná literatúra popisuje mnoho techník formatívneho hodnotenia, avšak uvedený sumár predstavuje len teoretické východisko. Uplatnenie formatívneho hodnotenia v edukačnom procese primárneho vzdelávania je závislé od samotného učiteľa. Je podmienené nielen úrovňou jeho pedagogicko-didaktických kompetencií, ale aj jeho nazeraním na formatívne hodnotenie ako na účinný spôsob rozvíjajúceho hodnotenia.

Záver

Formatívne hodnotenie ako nástroj, prostredníctvom ktorého sa hodnotenie žiaka realizuje ako cesta k podpore učenia sa žiaka je v súčasnosti výrazne rezonujúcou témou, tak v medzinárodnom, ako aj národnom kontexte. Medzinárodné štúdie v oblasti vzdelávacej politiky apelujú na uplatňovanie formatívneho hodnotenia v edukačnom procese. Na medzinárodné očakávania reaguje aj slovenská vzdelávacia politika, ktorá v rámci aktuálnej kurikulárnej reformy posúva do popredia koncepciu formatívneho hodnotenia. Ide o pozitívny posun smerom k hodnoteniu pre učenie, ktorý však v edukačnej realite nie je vždy adekvátne napĺňaný, čo dokazujú aj výsledky štúdií OECD a TALLIS. Je preto dôležité u učiteľov primárneho vzdelávania rozširovať ich informovanosť o funkciách, formách, technikách a pozitívnych efektoch formatívneho hodnotenia na rozvoj osobnosti žiaka, tak v rovine teoretickej, ako aj praktickej.

Bibliografia

- ALLAL, L., LOPEZ, L. M.: Formative assessment of learning: A review of publications in French. In: *Formative assessment: Improving learning in secondary classrooms*. Paris: OECD Publishing, 2005. p. 241-264. ISBN 92-64-00739-3. <https://doi.org/10.1787/9789264007413-en>
- BENNETT, R. E. Formative assessment: A critical review. In: *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 2011, vol. 18, no. 1, p. 5-25. ISSN 2053-4272. <https://doi.org/10.1080/0969594X.2010.513678>
- BLOOM, B. S. et al. *Handbook On Formative and Summative Evaluation of Student Learning*. New York: McGraw-Hill, 1971, 923 p. ISBN 978-0070061149.
- CIZEK, G. An introduction to formative assessment: History, characteristics and challenges. In: H. ANDRADE and G. CIZEK (eds.). *Handbook of formative assessment*. New York: Routledge, 2010. p. 12-22. ISBN 9780415993202.
- ČAPEK, R. *Moderní didaktika*. Praha: Grada, 2015. 624 s. ISBN 9788024734507.
- ČTVRTNÍČKOVÁ, D., PROCHÁZKOVÁ, Z. Formatívne hodnotenie na rozvoj osobnosti žiaka. In *Pedagogické rozhľady*. Bratislava: MPC, 2020, roč. 29, č. 2, s. 46-50. ISSN 1335-0404.

- FISHER, R. *Učíme děti myslet a učit se*. Praha: Portál, 2011. 176 s. ISBN 9788026200437.
- FLÓREZ, M. T., SAMMONS, P. (2013). *Assessment for learning: Effects and impact*. Reading: CfBT Education Trust, 2013. 32 p. ISBN 978-1-909437-26-5.
- FLUCKIGER, J., VIGIL, Y. T. y, PASCO, R., DANIELSON, K. Formative feedback: Involving students as partners in assessment to enhance learning. In: *College Teaching*, 2010, vol. 58, no. 4, p. 136-140. ISSN 8756-7555. <https://doi.org/10.1080/87567555.2010.484031>
- HATTIE, J., TIMPERLEY, H. (2007). The power of feedback. In: *Review of Educational Research*, 2007, vol. 77, no. 1, p. 81-112. ISSN 1935-1046. <https://doi.org/10.3102/003465430298487>
- HIPKINS, R., CAMERON, M. *Trends in assessment: An overview of themes in the literature*. Wellington: New Zealand Council for Educational Research, 2018. 72 s. ISBN 978-1-98-854249-2.
- JANČOVÁ, A. et al. *Hodnotenie žiakov a ich vzdelávacích výsledkov*. Bratislava: Nivam, 2024. 93 s. ISBN 978-80-565-1645-4.
- KEELEY, P., TOBEY, R. CH. *Mathematics Formative Assessment*. London: SAGE Publications, 2011. 256 p. ISBN 9781412968126.
- LABAŠOVÁ, E., PORUBČANOVÁ, D. 2012. *Pedagogická diagnostika*. Dubnica nad Váhom: DTI, 2012. 167 s. ISBN 978-80-89400-42-3.
- OECD. (2005). *Formative Assessment: Improving Learning in Secondary Classrooms*. Paris: OECD Publishing, 2005. 284 p. ISBN 92-64-00739-3. <https://doi.org/10.1787/9789264007413-en>
- OROSOVÁ, R. a kol. Hodnotenie v prírodovedných predmetoch v podmienkach slovenského školstva. In *Scientia in educatione*, 2019, roč. 10, č. 1, s. 17-32. ISSN 1804-7106. <https://doi.org/10.14712/18047106.1320>
- PETLÁK, E. (2014). *Aktuálne otázky edukácie v otázkach a odpovediach*. Bratislava: IRIS, 2014. 84 s. ISBN 978-80-8153-021-0.
- PITKÄNEN, H. The politics of pupil self-evaluation: A case of Finnish assessment policy discourse. In: *Journal of Curriculum studies*, 2022, vol. 54, no. 5, p. 712-732. ISSN 1366-5839. <https://doi.org/10.1080/00220272.2022.2040596>
- POPHAM, J. W. *Transformative Assessment*. Alexandria: ASCD, 2008. 150 p. ISBN 978-1416606673.
- RYCHNAVSKÁ, M., PAPPOVÁ, M. Využitie hodnotenia na podporu zručností 21. storočia. In: *Pedagogické rozhľady*. Bratislava: MPC, 2019, roč. 28, č. 3, s. 11-16. ISSN 1335-0404.
- SHEWBRIDGE, C. at el. *OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education: Slovak Republic 2014*. Paris: OECD Publishing, 2014. 166 p. ISBN 978-92-64-11703-7. <https://doi.org/10.1787/9789264117044-en>
- STARÝ, K., LAUFKOVÁ, V. *Formativní hodnocení ve výuce*. Praha: Portál, 2016. 152 s. ISBN 9788026210016.

- WEISSOVÁ-BISTÁKOVÁ, Ľ. *Slovné hodnotenie žiakov dobrým slovom, príručka pre učiteľov I. – 4. ročníka ZŠ*. Bratislava: Didaktis, 2006. 79 s. ISBN 80-89160-44-1.
- WILIAM, D. *Embedded Formative Assessment*. Bloomington: Solution Tree Press, 2011. 189 p. ISBN 978-1934009307.
- WILIAM, D., LEAHY, S. *Zavádění formativního hodnocení*. Praha: Edulab, 2018. 246 s. ISBN 978-80906-082-76.

Článok vznikol v rámci projektu KEGA č. 001UPJŠ-4/2023 2023 „Implementácia formatívneho hodnotenia do výučby na základnej škole so zameraním na digitálnu formu – Implementation of formative assessment in primary school teaching with the focus on the digital form“.

PaedDr. Diana Borbélyová, PhD.

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky
Univerzita J. Selyeho v Komárne, Pedagogická fakulta
Bratislavská cesta 3322, 945 01 Komárno
borbelyovad@ujs.sk

PaedDr. Alexandra Nagyová, PhD.

Katedra pedagogiky
Univerzita J. Selyeho v Komárne, Pedagogická fakulta
Bratislavská cesta 3322, 945 01 Komárno
nagyovaa@ujs.sk